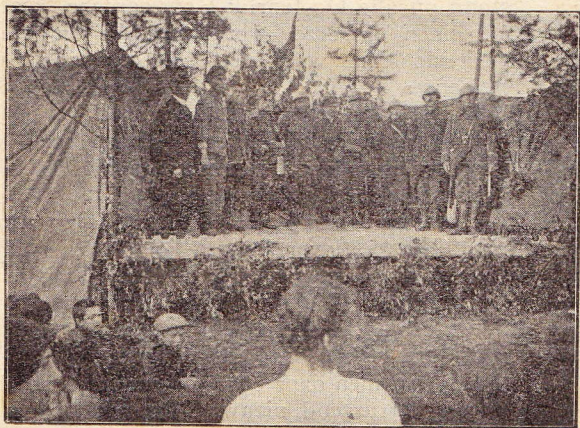

De openlucht-schouwburg van het 3^e jagers te voet te Crombeke.

Te midden der vreeselijke ellende, stelde men hier weelde ten toon.

Wat moest er dan wel in 't gemoed omgaan van den soldaat die, gebroken van lichaam en somber van ziel, uit de helle van 't front terug keerde? Ja, daar werd revolutievuur gestookt. Het stelsel der geëmbuskerden wekte niet minder ontevredenheid. »

Voeg daarbij het mislukte offensief, dat zulke zware offers had geëischt, offers, welke nutteloos bleven.

De troep gevoelde het wel, dat alle kans op zege, na die mislukking, verkeken was.

Waarom dan nog doorvechten?

Het voorbeeld van Rusland oefende bij dat alles een sterken invloed uit. Ja, het Duitsche leger was door demoralisatie ondermijnd. En oproeren braken reeds uit. De revolutie gromde.

Wilson ontwikkelde op 27 September vijf vredesvoorwaarden :

De wil der menschheid moest in de plaats van den wil der Staten komen ; gelijke rechten voor alle volkeren ; geen bijzondere verdragen in den Statenbond ; geen economische verdragen, die een andere natie benadeelden ; openbaarmaking der geheime verdragen.

Deze voorwaarden werden door de volkeren met geestdrift begroet, en men zag er als een voorbode in van een nieuwen tijd.

Graaf Hertling en admiraal von Hintze namen hun ontslag en de keizer benoemde den 3en Oktober prins Max van Baden tot rijkskanselier.

Den 5en kwam er verrassend nieuws.

Duitschland, Oostenrijk en Turkijë vroegen gelijktijdig aan Wilson een algemeen wapenstilstand en de opening van vredes-onderhandelingen op grondslag der voorwaarden door den voorzitter der Vereenigde Staten ontwikkeld in zijn betoogen van 8 Januari, 12 Februari en 27 September 1918.

Den 8en vroeg Lansing, in naam van Wilsen aan Duitschland, of de voorwaarden van den voorzitter in hun geheel of slechts als basis der onderhandelingen beschouwd werden. Voor alles

eischte hij, alvorens elke bespreking met de Entente, dat de Duitsche troepen het door hen bezette gebied zouden verlaten.

Den 12en Oktober antwoordde prins Max van Baden, dat men zou ontruimen ; een commissie kon dat punt regelen.

Den 14en Oktober verscheen weer een nota van Lansing : De bijzonderheden der ontruiming moeten door de geallieerden worden bepaald. Deze bezitten de overmacht. Duitschland moet zijn verwoestingen staken, torpedeeringen en willekeurige houding.

Doch intusschen werd de positie van prins Max van Baden ondermijnd, door de openbaarmaking van een zijner brieven aan den vorst van Hohenzollern. Deze brief verried zijn pangermanistische ideeën, welke geheel in tegenstrijd waren met zijn huidige opinies.

In Oostenrijk stoorde men zich niet meer aan de Duitsche politiek. Karel I maakte daar bekend, dat de monarchie een Statenbond zou worden met een afzonderlijke organisatie voor elk volk.

Oostenrijk vroeg onmiddellijke besprekingen. Dat was feitelijk 't verzoek van een afzonderlijke vrede.

Trouwens, de oude monarchie stortte in ; de volkeren begonnen zich zelfstandig te verklaren.

Oproer brak uit en berichten als de volgende hadden een grooten weerslag op het leger.

Volgens den korrespondent van de « Weser Zeitung » te Boedapest, heeft een aantal demonstranten getracht in den Hofburg te Ofen (de eene helft van Boedapest) door te dringen. Op de Kettingbrug werden zij door gendarmerie en politie tegengehouden. Het kwam tot vechtpartijen tusschen demonstranten en de politie, waarbij verscheidene personen gekwetst werden. Daarop beproefde men over andere bruggen over den Donau te komen. Het gelukte den stoet ook, in den

Het gemeentehuis van Woesten.

Hofburg te dringen zonder door de wacht te worden opgehouden. Het doel was, een Hongaarsche vlag in den Hofburg te hijschen en den koning een memorandum te overhandigen, waarin zelfstandigheid van Hongarije geëischt werd. Intuschen verzamelden zich politie-beambten, gendarmen en twee afdeelingen militairen en drongen de demonstranten eerst van den Hofburg en daarna van het voorplein weg. Daarbij kwam het tot bloedige scènes. In de groep demonstranten bevonden zich ook officieren en deze eischten, dat de Hongaarsche militairen naar Hongarije teruggehaald zouden worden. Ten slotte werden de demonstranten door 300 man infanterie en een groote politiemacht met sabels en bajonetten uiteengedreven.

Omtrent de betoogingen te Boedapest vernemt de « Lok. Anz. »: Op verscheidene plaatsen der stad hadden volksverzamelingen plaats. De menschenmassa's, die vooral uit arbeiders en studenten bestonden, trokken met vaandels en onder den kreet: « Leve het onafhankelijke Hongarije! » door de hoofdstraten.

Des avonds had een openlucht-betoging plaats voor het Parlement. Een duizendkoppige menigte was daar samengestroomd. Bekende Hongaarsche socialistischen spraken het volk toe. 't Parlementsgebouw was door militairen, de bajonet op 't geweer, bezet. In de stad bleef alles rustig.

Betoogingen hadden plaats voor het paleis van den nieuwen minister van buitenlandsche zaken, graaf Andrassy.

Deze sprak de menigte toe.

Dan werd het officieel bekend, dat Oostenrijk een afzonderlijken vrede vroeg. Men vernam het uit het antwoord van graaf Andrassy, den gemeenschappelijken minister van buitenlandsche zaken aan den heer Lansing. Dit bericht, dat een geweldigen indruk maakte, luidde als volgt:

« In antwoord op de aan de Oostenrijk-Hongaarsche regeering gerichte nota van den president d. d. 18 Oktober j. l. en in den geest van het besluit van den president, om met Oostenrijk-Hongarije afzonderlijk over het vraagstuk van den wapenstilstand en den vrede te spreken, heeft de Oostenrijk-Hongaarsche regeering de eer te verklaren, dat zij, evenals met de vroegere verklaringen van den president, ook met zijn in de laatste nota neergelegde opvattingen over de rechten der volkeren van Oostenrijk-Hongarije, in 't bijzonder over die der Tsjecho-Slowaken en Zuid-Slaven instemt.

Aangezien Oostenrijk-Hongarije derhalve alle voorwaarden heeft aangenomen, van welke de president het openen van onderhandelingen over den wapenstilstand en den vrede afhankelijk heeft gemaakt, staat volgens de meening der Oostenrijk-Hongaarsche regeering aan 't begin dezer onderhandelingen niets meer in den weg.

De Oostenrijk-Hongaarsche regeering verklaart zich derhalve bereid, zonder den uitslag van andere onderhandelingen af te wachten, onderhandelingen over een vrede tusschen Oostenrijk-Hongarije en de Staten, die tegenover Oostenrijk staan over een onmiddellijken wapenstil-

stand op alle Oostenrijk-Hongaarsche fronten te beginnen, en verzoekt president Wilson de hieruit voortvloeiende voorbereidende stappen te willen nemen. »

Duitschland zou moeten volgen.

Van militaire zijde werd gekuip, en die heeren konden steunen op de zoogenaamde Aldeutschen.

Het voornemen, om de legerleiding aan den Rijksdag toe te vertrouwen, joeg haat en nijd op.

Ludendorff had feitelijk het gezag van een diktator gehad. We hebben het vroeger geschetst hoe hij zijn wil doordreef, ook in de staatkunde, in buitenlandsche aangelegenheden.

Nu wou men daar een eind aan maken.

Het verrassend nieuws verspreidde zich: Ludendorff had ontslag genomen.

De keizer zond hem in waarheid heen en wilde van hem den zondenbok maken, verantwoordelijk voor al de tegenslagen.

Theodoor Wolff schreef hierover in het « Berliner Tageblatt »:

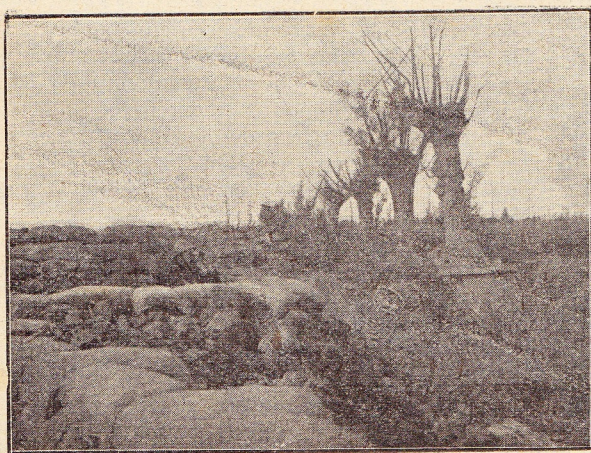
« In de laatste dagen was de politieke atmosfeer bijzonder zwoel. Hindenburg en Ludendorff waren naar Berlijn gekomen, en zouden het rapport aan den keizer uithangen. Iedereen weet het thans, dat Ludendorff de man is, die het voorstel tot sluiten van een wapenstilstand aan de hand heeft gedaan. Langzamerhand is hij daarop weder van zijn eigen idee teruggekomen. Vrijdagmorgen maakte de vertegenwoordiger van het oorlogspersdepartement in de geleidelijk tot een journalistiek voorparlement uitgegroeide « perskonferentie » een telegram van Hindenburg bekend, hetwelk de opperbevelhebbers ontvangen hadden. Daarin heette het ongeveer, dat Wilson een kapitulatie eischte, maar dat het leger daar niets van wilde weten.

In de konservatieve, allduitsche en grootindustriële pers nam de storm in hevigheid toe. Deze bladen verzekerden, dat de regeering het vaderland zinneloos en verraderlijk, zonder dat de militaire toestand zulks noodzakelijk maakte, aan den vijand wil uitleveren, 't leger vernietigen door de grondwettelijke bepalingen, welke het militaire gezag onder 't burgerlijk gezag willen stellen, en in vele andere en dreigende artikelen riep men om den bevrijdenden « Yorck ».

Het was niet twijfelachtig, dat Ludendorff het niet eens was met de beoogde grondwetswijzigingen. Ook prins Max van Baden gaf van zijn ziekbed duidelijk zijn meening te kennen, en dacht daarbij niet aan Hindenburg, wiens konservatieve gevoelens door allen geëerbiedigd worden, en wiens persoon buiten kritische beschouwingen blijft.

Eergisteravond had een langdurige conferentie bij den heer von Payer plaats. Men kwam niet tot een vergelijk. Gistermorgen was er weer audiëntie bij den keizer, en spoedig daarna vernam men, dat Ludendorff zijn verzoek om ontslag had ingediend, en dat het was aangenomen. Ludendorff, die reeds het kommuniqué van gisteren niet meer heeft onderteekend, is gisteravond naar het groote hoofdkwartier teruggekeerd.

De man, die zoo vol wrok heengaat, heeft meer

De loopgraaf der Wilgen te Steenstraete.

dan twee jaar lang als een diktator over Duitschland geheerscht. Het publiek, dat men slechts weinig mocht mededeelen, heeft zich van dit diktatorschap, zijn toepassing en zijn gevolgen, slechts een zeer vage voorstelling kunnen maken, maar des te meer hebben de regeeringen en allen die op een of andere wijze aan de politiek moesten deelnemen, de rusteloze, onophoudelijke en gevaarlijke werkzaamheden van deze almachtige militaire persoonlijkheid gemerkt.

't Valt gewis te roemen, dat Ludendorff in zijn trotsch zelfbewustzijn zich voor niemand gaf, die door geboorte en gewoonte de hoogste rechten meende te hebben, en dat hij zijn naam met geen adellijk predikaat liet belasten. Maar datzelfde zelfvertrouwen en diezelfde gevoelens dreven hem, als hij slecht geraden werd, tot veel minder verheugende daden en denkbeelden. Als een Napoleon wilde hij allen zijn wil opdringen en greep hij in alles, letterlijk in alles in. Zeker kan somtijds in oorlogstijd de grootste krachtsontplooiing bereikt worden, zoo al het gezag in de hand van een geniaal mensch ligt. Maar de volkeren zijn thans zelfstandiger, de staatsfuncties zijn ingewikkelder dan vroeger, en uit de Pruisische kadetten-inrichtingen met haar eenzijdige opleiding komen over het algemeen geen Napoleontische universele genien voort.

Ludendorff geloofde aan zichzelf, en dat kan geen fout geweest zijn. Maar hij deed dat zoo, dat hij de allures van een diktator aannam en er toe kwam, onder den invloed van naaststaande ondergeschikten, op zeer bedenkelijke wegen te geraken.

In hoeverre Ludendorff de zaken in het Oosten tot stand heeft gebracht, wordt verschillend beoordeeld. Maar stellig heeft hij op een steeds krasser politiek aangedrongen...

Von Bethmann-Hollweg zuchtte en steunde onder den zwaren druk van deze overal zich uitende autokratie, en ten slotte bracht Ludendorff hem ten val.

Toen in September 1917 herr von Kühlmann op een konferentie onder voorzitterschap van den keizer de teruggave van België bepleitte, haalde

hij zich de vijandschap van Ludendorff op den hals. En toen hij in den Rijksdag bescheiden en goedig verklaarde, dat de oorlog niet op de slagvelden gewonnen kon worden, wist Ludendorff zijn ontslag door te drijven. Overal, waar maar politieke aangelegenheden geregeld moesten worden, was Ludendorff ter plaatse.

Frankrijk heeft vroeger de zoogenaamde politieke generaals gehad, en alle Deutsche geschiedschrijvers zeggen, dat dit geen geluk voor Frankrijk is geweest. De Franschen hebben dat, en nog heel wat meer, afgewend, en daaraan hebben zij heel goed gedaan, want het was werkelijk geen geluk.

Het is duidelijk, dat een man als Ludendorff de democratisering van Duitschland en alles wat er mee samenhangt, met leede oogen aanschouwt.

Hij had alle regeeringen overheerscht, en zou zich nu onder een democratische, burgerlijke regeering moeten voegen. Wellicht meent hij het eerlijk, dat de huidige grondwetswijzigingen voor een legeraanvoerder krenkend, voor ons leger schadelijk zijn. Wij, anderen, zijn overtuigd, dat de legeraanvoerder slechts meer eerbied afdwingt, als hij zich niet met de politiek bemoeit, en dat het leger slechts versterkt wordt als iedereen, hoog en laag, tot tucht en gehoorzaamheid verplicht blijft. »

Ludendorff kon zich dus niet vereenigen met de beperking van het militair gezag in politieke zaken. Hij had op wapenstilstand aangedrongen, maar de militairen moesten daarin de beslissing behouden.

Het opperbevelhebberschap zou aan den Rijksdag komen. De zoogenaamde Alldutschen waren daarover woedend. Hun bladen verborgen zulks niet.

In de « Deutsche Zeitung » heette het :

« Het schijnt alsof de ondermijners van het « Heimatfront » de wenken van Wilson gehoorzamen en met ongehoorde en onwaardige haast de grondslagen onzer konstitutie omhalen. Zij gevoelen blijkbaar, dat aan het front een tegenstand groeit, waartegen zij niet opgewassen zijn. Zoo wordt voor een deel het nieuwe voorstel verklaard, hetwelk den keizer het opperbevelhebberschap wil ontnemen en aan den Rijksdag overdragen.

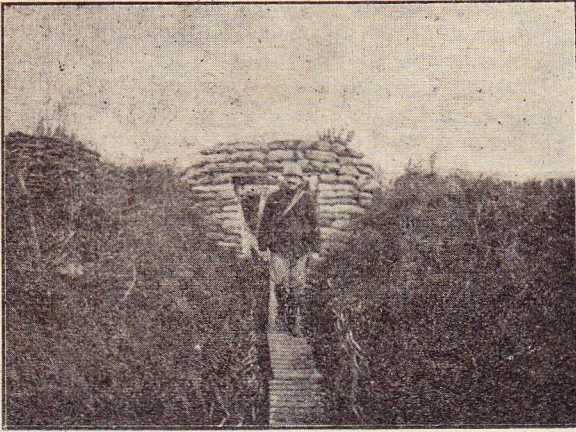
Wat eenige weken geleden nog geheel onmogelijk scheen, is thans blijkbaar een feit: de grondwettige vaststelling van de opmerkelijke ondankbaarheid der Deutsche democratie. »

De « Kreuzzeitung » oordeelde dat deze verandering, op dit tijdstip, de tucht in de hoogste mate in gevaar moest brengen.

« Het werk van Frederik den Groote en van Wilhelm I moet dus met een pennetrek à « la Wilson » vernietigd worden. Wij wenschen nogmaals te doen uitkomen, dat het aannemen van dit voorstel in het buitenland als een teeken van zwakheid zal worden beschouwd. »

De « Post » liet zich aldus uit :

« De democratie heeft altijd wel geweten, dat de dag, waarop den keizer het bevelvoerende gezag wordt ontnomen tevens de onbeperkte heerschappij der democratie vestigt. Is deze moeilijkste hinderpaal eenmaal overwonnen, dan bestaat

Verbindingsloopgraaf met beschutting tegen kogels.

er niets, waarvoor zij nog zou kunnen terugschrikken. Wij vreezen, dat het Duitsche Rijk eerst weerloos gemaakt en daarna aan de raads-
tafel geleid wordt, waar onze demokraten zullen ervaren, dat hun hoop op Wilson's rechtvaardigheidsgevoel bedriegelijk was. »

Dergelijke uitlatingen waren niet van aard om de stemming onder het volk en de soldaten te verbeteren, want daar begon de overtuiging stilaan door te dringen, dat men overwonnen was.

De Duitsche regeering meldde aan Wilson dat het militaire gezag aan den rijksdag ondergeschikt was. En het slot van haar betoog luidde:

« De Duitsche regeering ziet thans de voorstellen tot een wapenstilstand tegemoet, die den vrede der rechtvaardigheid inleidt, zooals de President die in zijn verklaringen heeft gekenschetst. »

De Engelsche bladen beschouwden het aftreden van Ludendorff als een bewijs, dat het bankroet der Duitsche legers niet langer verborgen gehouden kon worden.

De « Daily Chronicle » handelde over het Duitsche antwoord aan Wilson en zei, dat het feitelijk een onvoorwaardelijk aannemen van Wilson's voorwaarden was. « Het is niet waarschijnlijk, » zei het blad, « dat Duitschland, na in den hoofdeisch toegestemd te hebben, nog bezwaren zal maken tegen de détails van een wapenstilstand. Indien de toestand niet wanhopig was, zou het nooit zoo ver gegaan zijn als het deed. Als er nog eenige bevestiging noodig was van de beteekenis van Dr Solf's antwoord, dan zou deze gevonden worden in het aftreden van Ludendorff, dat, men kan er zeker van zijn, zijn oorzaak vond in on-eenigheid ten opzichte van het antwoord aan Wilson. »

De « Daily Telegraph » schreef: « Ludendorff's débâcle is « kolossaal », men mag zich terecht afvragen wie de volgende zal zijn die aftreedt: Hindenburg of de keizer zelf. »

De « Morning Post » was van meening, dat de spoed waarmede Duitschland antwoordde, een overtuigend bewijs was van zijn behoefte aan een wapenstilstand, maar dat Dr Solf's verzekering

gen onbevredigend waren. Zijn de tegenwoordige moeilijkheden eenmaal voorbij, dan zou het gemakkelijk zijn het oude regiem te herstellen. Dr Solf denkt zeker, dat een « rechtsvrede » voor Duitschland beduidt een gemakkelijken vrede. Hij en zijn landgenooten moeten tot andere gedachten gebracht worden. Het aftreden van Ludendorff is nog geen bewijs, dat de militaire bevelhebbers ongeschikt aan de nieuwe regering zijn. »

Volgens de « Daily News » was het korte en bondige van Duitschland's antwoord een bewijs van zijn belangrijkheid. Het einde van den keizer beduidde het begin van den vrede.

En zoo was het. De gebeurtenissen zouden nu snel volgen, te meer daar de feiten op het slagveld wel aan ieder de oogen moesten openen.

De eenheid was groot langs Entente-zijde. Berichten als de volgende waren tekenend:

Londen, 27 Oktober.

« De Engelsche premier, Lloyd George en de minister van Buitenlandsche zaken, Balfour, zijn, vergezeld van eenige officieren van leger en vloot, naar Frankrijk vertrokken. »

Parijs, 26 Oktober.

« Kolonel House, de intieme vriend en raadgever van Wilson, is te Parijs aangekomen. In een interview zeide hij, te komen als officieel vertegenwoordiger van de Vereenigde Staten en den president.

House rekent er op aan alle beraadslagingen der geallieerde regeeringen deel te nemen. Als men een intergeallieerden politieken raad vormt, zal de kolonel de Vereenigde Staten vertegenwoordigen. Op een vraag, hoe lang hij zal blijven, antwoordde House: « Misschien twee weken, misschien twee jaar. »

Kolonel House heeft, in antwoord op een hem gestelde vraag, verklaard, dat er bij de algemeene beraadslaging der geallieerden alleen sprake zal zijn van oorlog en niet van vrede. »

Men wilde aan Duitschland dus laten gevoelen, dat het als overwonnen mogendheid ons den vrede te vragen had.

De konferentie van de Fransche, Italiaansche, Belgische en Britsche afdeelingen van het geïnterallieerde parlementaire komité nam de volgende besluiten:

1. De naties, die thans voor de vrijheid strijden, moeten nauw aaneengesloten blijven, tot de gevaren weggenomen zijn door de overwinning op de vijandelijke mogendheden.

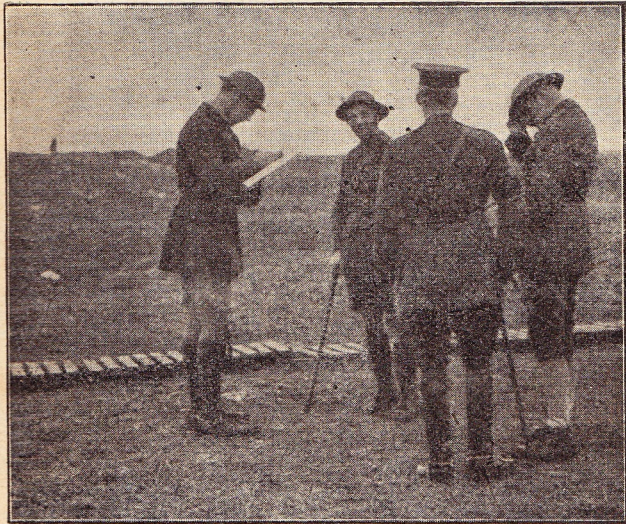
2. De geallieerde mogendheden moeten plannen beramen om na den oorlog den « volkerenbond » te verzekeren en te ontwikkelen.

3. Centraal Europa moet op de basis der nationaliteiten worden ingericht.

4. De verliezen, als gevolg van den duikbootoorlog, moeten door overdracht van Duitsche scheepsruimte zooveel mogelijk vergoed worden.

5. De geassocieerde regeeringen dienen tot een afzonderlijke intergeallieerde luchtmacht bij te dragen, ten einde zoo noodig den laatsten tegenstand van den vijand door een reeks aanvallen op zijn gebied te breken.

Maar het groote woord bleef nog aan Foch, zooals wij nu verder zullen zien.

De Koning op het terrein dat den vorigen dag op de Duitschers veroverd werd.

XXVI.

AAN HET FRANSCH FRONT

Overwinningen der Entente-legers. — Binnenlandsche beroeringen in Duitschland.

Wij hebben tot nu vooral de krijgsgebeurtenissen in Vlaanderen beschreven. Wenden wij thans den blik naar Frankrijk.

De slag in Cambresis eindigde met de verovering van Saint-Quentin.

De Duitschers hadden deze stad met een ware omheining van vestingen omringd, en ze vertrouwden sterk op die geduchte «stellung», welke van Pontruet tot Urvillers liep over Pontru, Berthancourt, Gricourt, Selency, Francilly, Gauchy en Grugies.

Een vooruitgeschoven positie lag voor de eigenlijke weerstandspunten, en de dorpen hadden men in echte vestingen veranderd.

Vooral de mitrailleur was daarbij het aangewende wapen, dat uit honderden gaten met den dood dreigde.

Vijftig maanden had de bezetter aan deze versterkingen kunnen werken.

Het 1° leger Debeney had tot taak Saint-Quentin te nemen. De troepen werden in auto's aangevoerd en vertrokken van Fargniers naar Tavecq, waar zij den nationalen weg van Cambrai-Chalons-sur-Marne volgden. Anamieten herstelden dien weg; dat waren kleurlingen van het Fransche protektoraat Annam. De bevolking noemde ze Chineezen. Ze waren aangevoerd voor het werk.

Te Cerizy steeg men uit. Men had twaalf kilometer afgelegd in drie kwartier.

En nu ontstond de slag om Saint-Quentin.

Welk een verwoesting overal om de gemartelde stad heen.

De Duitsche zware artillerie bulderde uit Degny.

De Franschen behaalden veel voordeelen. In

den nacht zagen ze de vlammen boven Saint-Quentin woeden.

Den 1er Oktober 's middags werden Omissy en Lesdain genomen. De Franschen overschreden het kanaal bij Ironquoy. Het 36^e korps van generaal Nollet bereikte den westelijken zoom der stad. Om 1 uur drong een compagnie Saint-Quentin binnen, en begat zich langs rookende puihoopen tot bij het stadhuis. Den 2^{en} Oktober kon men melden, dat de vijand geheel uit de stad verdwenen was.

De bewoners waren weggevoerd; maar sommigen hadden zich kunnen verbergen en begroetten nu de verlossers. Ze konden gevaarlijke punten aanduiden, want de plaats was ondermijnd, en vooral de alschuwelijke tijdbommen waren zeer verraderlijk.

Saint-Quentin had ontzaglijke schade geleden. De meeste huizen waren opengescheurd en onbewoonbaar. Het museum Lecuyer lag plat, maar de Duitschers hadden de verzamelingen weggevoerd. Het Champs-Elysées was een Duitsch kerkhof. De kollegiale kerk vormde een reusachtigen puihoop. In het ongeschonden lyceum vond men Fransche gevangenen.

De Argonneslag rechts, die van Cambresis links, moesten het centrum bevrijden.

Het 5e leger van generaal Berthelot kreeg nu tot taak Reims te bevrijden. Den 30^{en} September begon de slag van Champagne.

Het 5e leger vertrok, beschermd door hevig spervuur. Tanks steunden de infanterie. Met geweld viel men de stellingen van den Mont-Ferré en l'Arbre-de-Romain aan. Mont-Ferré viel door een flankbeweging; de tanks veroverden de tweede plaats.

Bij Romain streden twee Amerikaansche divisies mee. Dit punt, alsmede Montigny en Grand-Hameau, werd omsingeld. De Duitschers trokken zich terug.

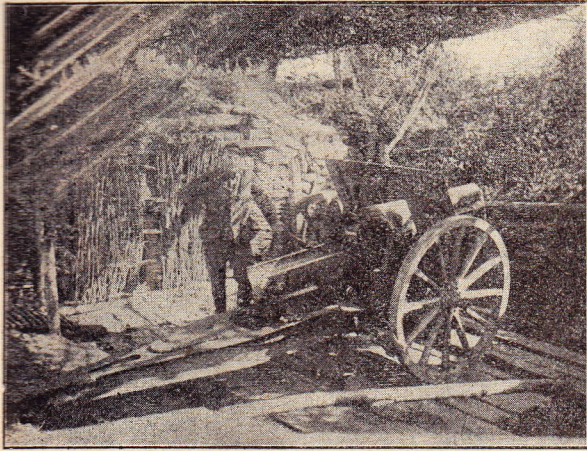
Den 1^{en} Oktober stonden de geallieerden op de linie Meurival—Glennes—Revillon—Ventelay—Butte-de-Pouilly.

De Duitschers hadden veel verwacht van het geweldig steunpunt, door het massief van Saint-Thierry gevormd, maar nu de Franschen dit ten Noorden omgetrokken waren, moesten de bezetters het verlaten.

Den 3^{en} bereikte Berthelot de Aisne en het kanaal van Loivre. Vier en twintighonderd gevangenen met 28 kanonnen vielen den geallieerden in handen.

't Was nu, dat Ludendorff zijn nederlaag erkende, door op een wapenstilstand aan te dringen. Hij schoof de schuld op de gebeurtenissen in Macedonië: « Daarheen heb ik al de reserven, voor het Westelijk front bestemd, moeten sturen en hier zijn wij er nu zonder ».

Tegelijkertijd behaalden de geallieerden successen in de Argonnen. Daar opereerde generaal Gouraud, die er einde September 13.000 gevangenen met 300 kanonnen nam. Hij vestigde zich te Somme-Py, op den berg Cuvelet, en bij Monthois. De rechttervleugel was daar hecht geankerd en kon de as vormen voor een draaiende beweging van den linkervleugel.

Obusier.

De Duitschers benielden de vlakte van Notre-Dame-des-Champs, ten Noorden van Ry.

Een Amerikaansche divisie en twee Fransche divisies vielen te aan en kampeerden ten Zuid-Noorden van Ste-Marie-à-Py tot Saint-Etienne-à-Arnes. Zoo bedreigden ze uit het Oosten al de Duitsche posities, ten Zuiden der Suppe tot Reims.

De vijand zag dat gevaar en trok zich terug. Maar de Franschen graaiden om Saint-Etienne-à-Arnes en vielen Orfeuil aan.

De Duitschers moesten nu weg van de Suippe. De ruiterij achtervolgde hen en rukte op tot Epoye-et-Beine. De bergen van Champagne vielen en de Duitschers weken tot Nogent-l'Abbesse.

Gouraud tastte nu de Arnes aan. Zijn troepen overschreeden de beek en namen de vlakte van Montcheutin; zij bereikten den 10ⁿ Oktober de statie van Grand-Pré.

De kroonprins trok nu achter de Retourne terug, en den 11ⁿ stonden de Franschen op den weg van Rethel naar Vouziers (bij Fouvres). Den 12ⁿ rukte Gouraud naar het Aisne-kanaal op en de 120e divisie bereikte Vouziers, het voornaamste knooppunt van wegen in de Argonnen.

Zoo moest ook voor het gemartelde Reims het uur der verlossing slaan. De bedrijven van Berthelot en Gouraud werkten daartoe samen.

Den 3ⁿ Oktober nam generaal Berthelot Cormicy; den 4ⁿ trok hij over het kanaal van Concevreux, te Neuville. Hij nam Berméricourt.

Den 5ⁿ joegen de legers van Berthelot en Gouraud de achterhoeden van den vijand voor zich uit. Die achtervolging geschiedde over een front van 45 km. Men trok over de Suippe, bij Orainville. 's Avonds bezetten de Franschen de forten Primont, Witry, Nogent-l'Abbesse en 't gansche massief van Moronvilliers.

Tot in de Maasvallei, waar de Amerikanen hun sektor hadden, oefende deze overwinning haar invloed uit.

Den 8ⁿ Oktober veroverden de Fransche en Amerikaansche divisies van het tweede Ameri-

kaansche leger, generaal Bullard, die ten Noorden van Verdun stonden, Beaumont, Haumont, Brabant en Consenvoye, en namen er 3.700 Oostenrijkers gevangen. Liggett nam Cornay, aan de Aire, en kreeg nu verband met Gouraud te Grand-Pré.

Den 12ⁿ Oktober eindigde de slag van Champagne-Argonnen met een geweldige nederlaag voor de Duitschers.

Het leger van Gouraud zuiverde den ganschen boog der Aisne en bevrijdde er 36 plaatsen.

Men trof er verscheidene duizenden burgers aan, wier vreugde natuurlijk treffend was.

Meer dan vier jaar had voor hen de verdrukking geduurd, en deze was zwaar geweest. Men had ook eilende geleden. En thans verschenen daar de eigen soldaten. Juichend begroette men hen. Ijndelijk dan toch was de verlossing gedaagd.

Gouraud had, sedert den 26ⁿ September, 21.567 gevangenen gemaakt en meer dan 600 kanonnen, 5.500 machinegeweren en 200 mijnwerpers, benevens nog veel anderen buit genomen. Ook een overgrootte massa munitie viel den overwinnaar in handen.

Den 12ⁿ Oktober trok het 5^e leger (Berthelot) de Retourne over en breidde daar de vorderingen 10 km. uit. Het forceerde de Aisne, bij Guignicourt en Neuchâtel, en achtervolgde ongenadig den vijand.

Een de Duitschers weken maar. Al verbloemden ze zulks zooveel mogelijk in hun legerberichten, toch begreep men in Duitschland de waarheid wel en pessimistisch waren de beschouwingen, terwijl ook het getwist voortduurde. De Duitschers schreven de nederlagen toe aan de inmenging der regeering en hoonden de demokratie.

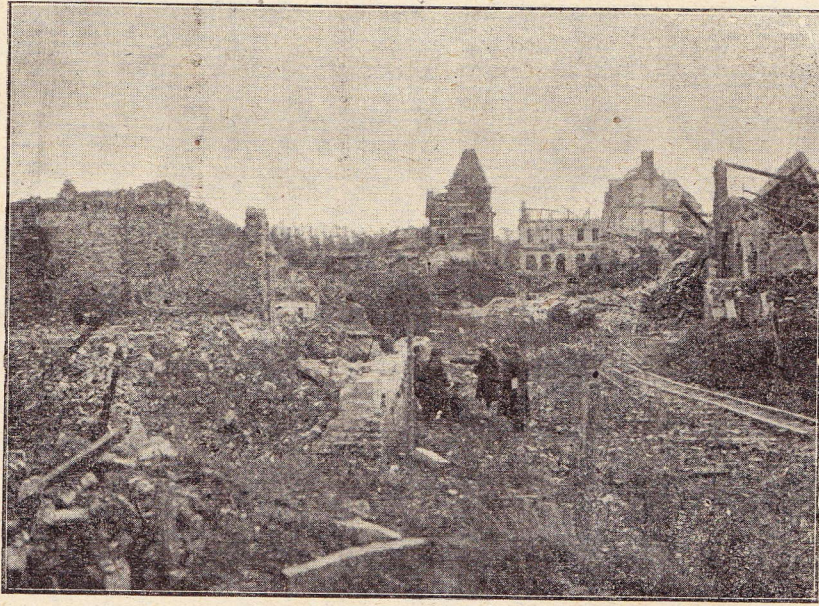
De bevrijding van Reims verwekte in Frankrijk veel geestdrift. De gemartelde stad was als een symbool geworden en over de gansche wereld had men van Reims gelezen. Rum had men de foto's der beschoten kathedraal verspreid.

Vroeger beschreven we uitvoerig het leven in — of beter — onder de ruïnen van Reims. De bevolking was heen.

Als wij zeggen de bevrijding van Reims, dan bedoelen we natuurlijk de bevrijding der beknelling, want Reims was in Fransche handen gebleven. Doch het vijandelijk front raakte schier aan de stede.

Het plan van generaal Foch werd regelmatig gevolgd. Er hadden nu twee aanvallen plaats gehad in het centrum (Tardenois en Santerre) en twee aan de vleugels (Saint-Mihiel en Vlaanderen). Door de eerste slagen was de vijand terug moeten vallen op zijn linies. Bij Saint-Mihiel voorkwam men alle bedreiging uit het Oosten. In Vlaanderen hing de linkervleugel der Duitschers als in de ruimte.

Weldra zouden de genadeslagen volgen. De toestand der Duitschers was nu gevaarlijk en het moraal diep gedaald. De bevoorrading lag in de war. De aftocht geschiedde in wanorde. Op sommige punten brak oproer los.

Nieuwpoort in puin

In deze omstandigheden verzocht Foch aan den Engelschen generaal Douglas Haig op de vlakte van Bohain tot het offensief over te gaan. Deze aanval moest tot een opmarsch leiden tusschen Schelde, Samber en Oise.

Den 8ⁿ Oktober begon hier de slag, na allerlei voorbereidende gevechten. Men stond hier tegenover von der Marwitz en von Below.

Namen aan den opmarsch deel: het eerste leger Horne, het derde leger Byng, het vierde leger Rawlinson, allen Britten dus, en het eerste Fransche van Debeney. Het ging nu tegen de Hindenburg-stellingen, tusschen Kamerijk en de Oise.

Men had tegenover zich 23 Duitsche divisies.

Byng en Rawlinson trokken het eerst vooruit. Het stortregende, maar dat kon het élan niet breken. Beauregard werd genomen, en een Amerikaansche divisie, welke met de Engelschen meewerkte, onder generaal Lewis, veroverde Brancourt en Prémont. Schotten en Ieren drongen Serain binnen. Engelschen en Welshen braken den weerstand bij Beaufeuille en Masnières en bereikten Malincourt. De Nieuw-Zeelanders veroverden Lesdain en Esnes.

De Duitschers deden tegenaanvallen, door tanks gesteund.

Het weer was opgeklaard, maar men streed verwoed in het slijk. De vijand had geen sukses en moest Niergnies en Seranvilliers opgeven. De Duitschers worstelden wanhopig, ofschoon er toch veel misnoedigen waren, die overliepen.

Zoo verloor de tegenpartij de uitgestrekte vlakten van het Kamerijksche. De vijand liet er 8.000 gevangenen achter, met 150 kanonnen, en dit alles den eersten dag.

Het leger Debeney had het ook zwaar te verantwoorden, op een verschrikkelijk terrein, vol granaattrechters, dat zich als een glacis uitstrekte voor hechte verdedigingswerken, waaruit de

machinegeweren de aanrukkende troepen bestookten, die zich door prikkeldraadversperringen moesten heenwerken.

En toch nam Debeney een gansche rij plaatsen, zoodat hij daarna de linie Harly—Neuville—Saint-Amand kon aantasten.

Vreeselijk nog woedde de strijd bij Berthenicourt. Weinig zou het den vijand baten. Zijn partij was verloren. Den 9ⁿ Oktober, in den voormiddag, ondervonden Byng en Rawlinson nog heftig verzet, maar tegen den middag week plots de vijand. Eigenlijk was 't een ordeloze vlucht. Onmiddellijk begon een geduchte achtervolging.

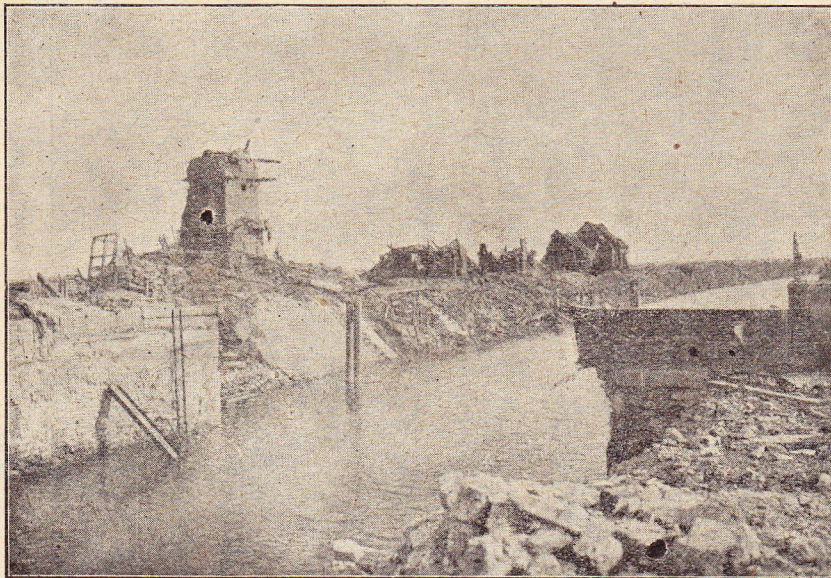
Douglas Haig liet de Duitschers nazetten tusschen de Sensée en de Somme. Gansche afdeelingen werden gevangen genomen. Veel buit viel in handen, zooals geschut en machinegeweren, onbeschadigd, omdat men den tijd niet gehad of zich niet gegund had ze te vernielen.

Kamerijk werd nu bevrijd.

Kamerijk (of Cambrai) had een zwaren bezettingstijd gekend. De stad werd geldelijk uitgeperst. De Duitschers legden de hand op alle voorraden. Dan eischten ze de spierkracht der mannen. Nog was de maat niet vol. Ook kinderen en meisjes werden gedwongen te arbeiden. De burgers kregen bevel de vijandelijke officieren te groeten. Mishandelingen werden als dagelijkse straf toegepast. Kortom, te Cambrai heerschte de terreur op vreeselijke wijze.

Toen de bevrijding naderde, voerden de Duitschers de gansche bevolking weg.

Duizenden bannelingen verbleven in België, en anderen werden doorgestuurd naar Nederland, dat ze ook zeer gastvrij opnam. 't Geleek hier wel op Oktober 1914. Overal richtte men te huizen en vluchttoorden in, om de ongelukkigsten zoo goed mogelijk onder dak te brengen. Ook ten onzent geschiedde zulks. In Limburg, Brabant, Antwerpen, Henegouwen waren de banne-

De IJzer te Nieuwpoort.

lingen uit West-Vlaanderen en Noord-Frankrijk vermengd.

Cambrai was dus verlaten. Den 9^{en} Oktober, in den voormiddag, trokken Kanadeesche troepen van generaal Horne de stad binnen. Op veel plaatsen woedde brand. De kruispunten der straten waren gesprongen. Hier en daar ontploften verraderlijk geplaatste mijnen. Dergelijke praktijken konden den opmarsch niet vertragen, doch richtten eenige afschuwelijke moordpartijen aan.

De Engelschen van Byngs leger bereikten Cambrai uit het Zuiden.

Zoo was nu het front Cambrai-Moy verbroken. De Duitsche bladen erkenden zelf dat die nederlaag een zeer ernstigen toestand schiep.

« De bres is diep, » schreef de « Frankfurter Zeitung », « en al de strijdvaardige energie en onbegrensde opoffering van ons leger zijn noodig om dezen vreeselijken toestand te trotseeren. De veiligheid van het rijk zelf staat op het spel. »

En inderdaad, de Duitschers vloten voor de overwinnaars. Engelsche vliegers bestookten de wanordelijke troepen; de wagens en kanonniërs raakten vermengd als in een onontwarbaar klunwen. Om de wegen wat vrij te krijgen, moest men gansche konvooien ter zijde achterlaten. Overal lagen geweren, ransels, bajonetten, munitie.

Men had den tijd niet spoorwegen en bruggen naar wensch te vernielen. Troepen kwamen in opstand tegen hun oversten.

's Avonds bezetten de Britten de linie Bohain-Busigny-Caudry-Cauoir. Debeney bereikte het bosch Etaves-Beautroux-Fontaine-Notre-Dame-Marcy-Mezières-sur-Oise. Rawlinson breidde de veroveringen naar het Oosten uit.

Men had nu het verwoeste land met al zijn prikkeldraad, granaattrechters, loopgraven, verdedigingswerken en ruïnen verlaten en stond in het vrije veld.

De overwinning bracht nieuwe vruchten. Den 10^{en} Oktober namen de Engelschen Cateau, met een gansche rij dorpen, waar vele inwoners gebleven waren, die nu de bevrijders ontroerd toejuichten.

Debeney bereikte Seboncourt, Montigny-en-Arrouaise en Bernot, en kwam aan de Oise tusschen Bernot en Moy. Ook Rieux en Estrun vielen.

Den 20^{en} Oktober, om 2 uur 's morgens, gingen de Engelschen onder hevigen regen weer tot den aanval over. Zij wilden de versterkte overgangen der Selle nemen, tusschen Le Cateau, Solesmes en Denain. Een week lang woedde geweldig de strijd. De Duitschers verdedigden zich wanhopig en bestookten de geallieerden met gasgranaten en mitrailleurs. Veel offers moesten er gebracht worden voor Pommereuil, Forest, Romeries, Catillon, Beaurain, Vertain. De Ecaillon werd geforceerd.

Den 24^{en} naderde men de Samber; en bij Poix-du-Nord en Robersart, het groote woud van Mormal.

Het woud van Mormal strekte zich tot bij Valenciennes uit. Het was dicht bewassen en zeer groot.

Al dadelijk bij de bezetting, toen het bleek dat men een stellingoorlog zou moeten voeren, hadden de Duitschers roofplannen met het woud.

Wat een voorraad hout konden ze daar vinden. En men begrijpt hun bedoeling, als men denkt aan wat er in ons eigen land is gebeurd.

West-Vlaanderen bij voorbeeld is niet rijk aan bosschen. Er waren er toch enkele, dat van Houthulst, de Munkenbosschen ten Zuiden van Brugge, dan een bosch bij Ardooie, een bij Ruislede. Weinig bleef er van over. In Oost-Vlaanderen werd de Kluisberg geschoren.

Welk een verwoestingen in de wouden van Henegouwen, Namen, Luxemburg en Luik. Als

Defilé der Franschen te Crombeke.

men thans langs de Baraque-Michel reist, ziet men op Belgisch gebied de ontboscchte velden, maar op Duitschen bodem bleef het woud angstvallig gespaard, zonder dat de Duitsche militairen vermoedden dat deze streek terug met België zou vereenigd worden.

Dat vandalisme strekte zich zelfs uit tot parken, tot de boomen langs vele wegen.

Men had in de loopgraven en voor verdedigingswerken veel hout noodig, ook voor andere doeleinden, als barakken, voor de veldovens, enz.

Niets eenvoudiger dus dan het maar te halen in « feindesland ». En zoo moest ook het Mormal-woud het ontgelden.

't Was nog niet genoeg echter dat men in het bezette gebied dien roof pleegde; neen, men dwong ook burgers de boomen te vellen, te vervoeren, te zagen. En voor het bosch van Mormal deed men een razzia te Valenciennes en Maubeuge en in de gansche omgeving. Ook stuurde men er Belgen heen.

De bijl velde de kloeke boomen. Mannen en jongelingen, knapen zelfs, zwoegden als lastdieren. Zagerijen werden opgericht. De arbeiders logeerden in ellendige barakken, waar ze sliepen op door ongedierte vervuilde zakken. De ongelukkigen leden honger. Velen werden ziek. Nu en dan vielen er neer; men bracht ze naar een lazaret en meestal van daar naar het kerkhof. We komen hier dus weer in de verschrikkelijke geschiedenis der deportatie. Zoo is het woud van Mormal een getuigenis van Noord-Frankrijks martelaarschap.

Maar thans stonden daar de bevrijders.

Ghissignies, Ruesnes en Monchaux vielen den 24n. Sedert den vorigen dag namen Horne, Byng en Rawlinson 9,000 gevangenen en 150 kanonnen.

Men naderde Guise. Nog boden de Duitschers verzet. Krampachtig hechtten ze zich aan de Hermanstelling. Valenciennes lag op zijn bevrijding te wachten.

Den 28^{en} stonden de Engelschen bij het station van Guise. Te Famars en Artres deed de vijand nog verwoede tegenaanvallen, die afgeslagen

werden. Niet dat de Duitschers nog hoopten stand te kunnen houden.

De inwoners van Valenciennes hadden in al de maatregelen van den bezetter reeds lang de voor teekens der naderende bevrijding gezien. Maar de overwonnen vijand beproefde door het vertragen van den Engelschen opmarsch nog zooveel mogelijk materiaal te redden.

De geallieerden namen de noodige schikkingen om Valenciennes te overmeesteren.

Horne en Byng rukten op naar den spoorweg Valenciennes-Bavai. Ze trokken na korte, hevige gevechten over de Rhonelles. Ze namen Maréshes en Aulnoy en stonden aan de Belgische grens. De strijd duurde in den nacht voort. Men wilde partij trekken van de ontmoediging en de wanorde bij den tegenstander. De eene harde klopp moest op den anderen volgen. Geen gelegenheid geven aan den vijand om even uit te blazen, doch paniek verwekken! Dus geen aarzelingen en geen lauwte in de worsteling. Valenciennes' bevrijding moet nieuwe hoop wekken en het leger nog meer aansporen tot doorzetten.

Den 2en November in den morgen hadden het 17^e korps van Fergusson en het 22^e van Godley de hoogten ten Zuid-Oosten van Valenciennes in hun bezit.

Generaal Currie moest de stad zelf aantasten; doch deze was door den opmarsch reeds bevrijd.

Achtergelaten troepen boden weinig weerstand meer en gaven zich gewillig over. Currie nam 4,000 man gevangen en rukte Valenciennes binnen.

Ällerzielendag! Men herdacht de vele dooden, maar niet meer in den somberen weemoed van vorige, bange dagen. Nu had men de zekerheid, dat de oorlog ten einde liep. De vrede daagde. Het zuchtend menschedom zag de bevrijding. En 't nieuws van Valenciennes was een nieuw, zeker teeken daarvan. De meeste bewoners waren weggevoerd, verbleven in België of in Nederland. Roerend was het wat we een grijsaard hoorden uitroepen: « Verleden jaar verlangde ik naar den dood. Waarom leefde ik nog? Ontbering, honger, koude, verdriet, machteloze woede toen! Maar nu gevoel ik weer al de vreugde om te leven. Ik ben geheel verjongd! »

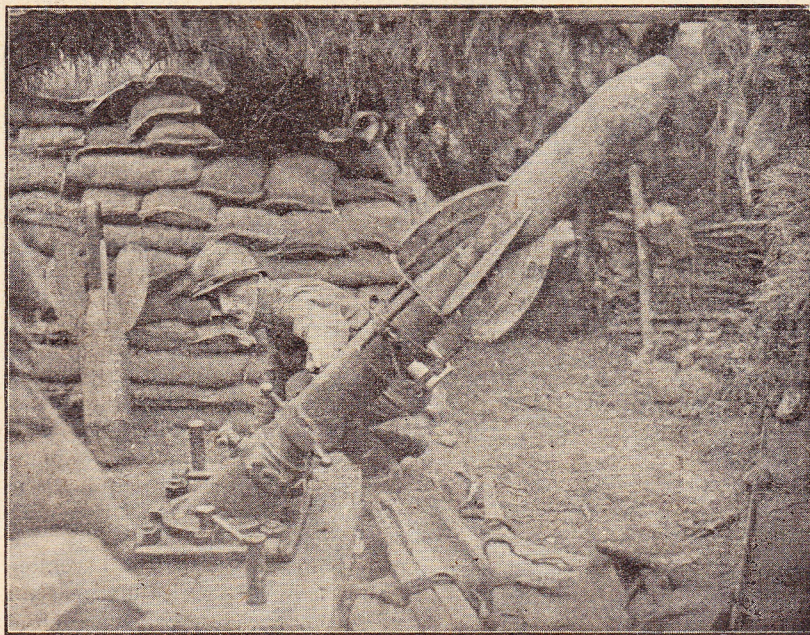
Ja, moed bezielde de bannelingen. Ze hoorden hoe hun steden bevrijd werden en wisten dat de scheiding nog slechts kort zou zijn.

Zeker, velen zouden naar ruïnen terugkeeren of zelfs naar een kale vlakte, maar 't was toch de eigen grond en de bezetter heerschte er niet meer.

Velen hadden zelfs geen geduld meer te wachten en trachtten door de linies heen de woonplaats te bereiken. Alzoo stremden ze nog meer het verkeer en daarom werden verbodsbepalingen tegen dergelijken ontijdigen terugkeer genomen.

Trouwens, men kon niet terugkeeren. Waar zou men een dak vinden, waar voedsel en drinkwater? Maar ondanks alles dreef het harte.

Currie nam met Valenciennes ook Marly en Saint-Saulve. De Britten deden niet, als de Duitschers in 1914, die in veroverde steden bleven jubelen en rooven en er tijd verloren. Nu werd de opmarsch snel voortgezet, getrouw naar het plan van maarschalk Foch.

Mortier Van Deuren gereed tot afvuren.

kende wijze.

Van iedere zege moest men al het voordeel halen.

De vijand verliet trouwens zijn posities en zonder strijd konden onze bondgenooten Villers-Pol, Jenlain, Curgies en Onnaing bezetten.

Wie dacht nu niet terug aan de tragische Augustus- en Septemberdagen van 1914, toen men zoo wanhopig in deze zelfde streek moest strijden om den aftocht te dekken, de vlucht feitelijk Parijswaarts, achternagezet door den overmachtigen en overmoedigen vijand?

De dagen, toen de wegen ook wemelden van duizenden vluchtelingen uit de Borinage, het land van Charleroi, het Fransche Noorden, toen zoovele soldaten bezweken door gebrek aan zorgen, als ze gewond bleven liggen.

Maar daar in het Noorden en in de Borinage ontfermden de bewoners zich toen over veel gewonden en zij verborgen hen op gevaar voor eigen leven en ze bemoedigden ze door te spreken van betere tijden, die zouden aanbreken. En wanneer ze hun beschermelingen later weghielpen door België naar Holland, vermoedden ze niet dat de scheiding zoo lang duren zou... vier lange jaren van druk en ellende, van terreur, van gebrek, van deportatie en gevangenschap, maar de betere tijden waren nu toch gekomen. En die lange tijd van wachten was zelf een machtige faktor tot de zege gebleken.

De Duitschers stonden nu op het front Valenciennes, Le Quesnoy, Landrecies, Guise.

Landrecies en Guise hebben wij vroeger vermeld als plaatsen van verwoede gevechten in 1914. Toen spotten de Deutsche bladen met het verachtelijk huurlegertje der Engelschen, en voorspelden ze dat het weldra in de pan zou gehakt zijn. Dat legertje was nu een machtig heir ge-

van hen, gevallen in den ongelijken strijd, toen Engeland in waarheid ook slechts nog maar weinig troepen kon zenden.

Nog enkele dagen en 't gansche Duitsche militarisme zou instorten.

Had men tot nu toe feitelijk afzonderlijke gevechten geleverd; door de verscheidenheid der plaatsen en de snelheid waarmee die gevechten geleverd werden, kreeg alles toch het karakter van een algemeene worsteling over het gansche front. De Duitschers raakten verward. Ze konden niet, als vroeger, hun reserves zenden naar een sektor, waar een offensief was begonnen.

Niet alleen waren hun reserves zeer gesmolten, doch die offensieven vingen telkens op andere punten aan en men tastte volkomen in het onzekere.

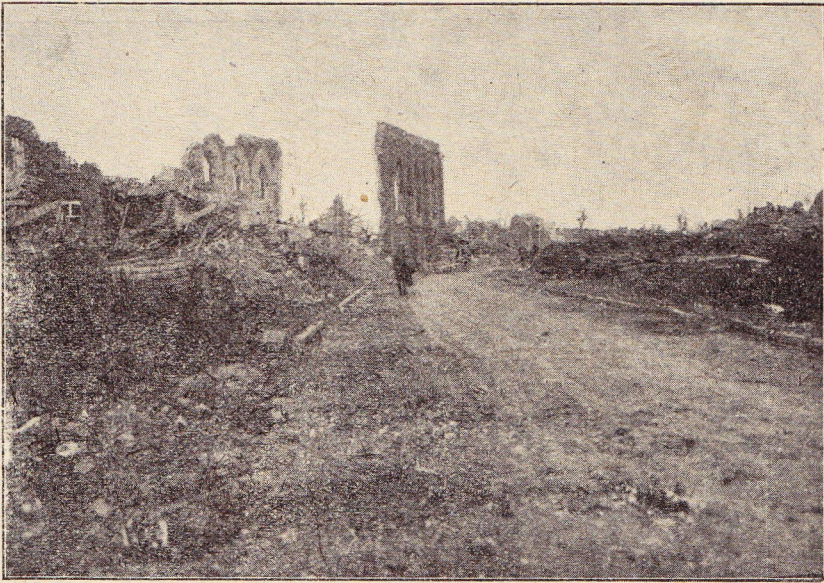
Nu echter zou er een algemeene druk plaats hebben. De vijand was uit zijn stellingen geworpen en door verlies aan materiaal geheel verlamd. Veel divisies bezaten slechts 1,000 geweren meer in plaats van 6,750.

Om de negen dagen moesten dezelfde gehavende troepen in 't vuur. Van de 18,000 kanonnen waren er 6,000 in handen der geallieerden gevallen.

Men had gebrek aan munitie. Zeker, er was er genoeg gemaakt, doch men moest sedert Juli gansche depots achterlaten.

Den 25^{en} Oktober ging Ludendorff heen.

Reeds den 14^{en} Augustus had Ludendorff aan den keizer bekend, dat de oorlog verloren was. Toch stelde hij hoop op een uiterste middel: de lichting in massa. Hindenburg steunde geruimen tijd dit plan. Maar de keizer kon niet blind blijven voor den toestand van zijn rijk en de geestesgesteldheid der natie. Men moest hem wel inlichten. De ontevredenheid uitte zich op onrustwek-

Pervyse.

worden, dat de graven dier eersten terug zag,

Oproeien moesten gedempt worden. Op de vloot viel zelfs niet meer te rekenen, al had men eenigen tijd geleden daar reeds verscheidene opruiers terecht gesteld.

En in de loopgraven hijgde men naar het einde en sprak men openlijk over vrede. Velen brandden er van verlangen, om te doen als in Rusland.

Den 19^{en} Oktober had de keizer geweigerd aan den wensch eener lichting in massa te voldoen.

Zulks beteekende voor Ludendorff de ongenade en hiervoor hebben wij reeds uitvoerig over zijn ontslag gesproken.

Toen moet Ludendorff tot Hindenburg gezegd hebben: « Binnen veertien dagen hebben wij geen keizer meer ».

Generaal Groener nam zijn bevel over, een ondankebare taak, nu alles toch verloren was. Hindenburg deed nog een oproep, om de moraal te verheffen. Omstreeks dien tijd spraken wij Duitsche soldaten in hun stellingen. Ze stonden daar tegenover Belgen. 't Waren meestal jonge lieden. Ze moesten den aftocht aan de Leie verdedigen.

— Nooit hebben wij zoo snel geloopt, als toen we van de kust vertrokken zijn, bekende er een, zonder de minste aarzeling.

— En wat doen wij hier? vroeg een ander. Wat helpt ons de strijd nog? Holland is dichtbij!

— Waarom naar Holland te gaan, wat altijd nog onaangename gevolgen kan hebben, verzekerde een derde. De wapenstilstand is nog een kwestie van dagen.

— Wat we vroeger voor onmogelijk hielden, wordt nu vervuld en we twijfelen aan niets meer! hernam de eerste. Ludendorff is heen, hij, die kort geleden nog de overwinning beloofde. En anderen zullen volgen, wacht maar.

— De keizer? vroegen wij.

Niemand durfde reeds openhartig « ja » zeg-

gen, maar hun gebaren en glimlach spraken duidelijk genoeg.

Zoo was de stemming onder de soldaten, tot wie Hindenburg nog een oproep richtte, de stemming aan het front zelf. Want onder het spreken hoorden we de machinegeweren ratelen en de kanonnen donderen.

De muiterij gromde reeds duchtig; te Antwerpen en Brussel werden reeds besprekingen gevoerd, welke diepe, ingrijpende gevolgen zouden hebben.

Neen, men deserteerde niet of weinig uit Vlaanderen, al lag men dicht bij de Nederlandsche grens; men had immers toch het gevoel, dat het einde er was.

En nochtans zou het arme Vlaanderen nog vreeselijke dagen beleven.

* * *

Volgen wij eerst nog de gebeurtenissen in Frankrijk.

Van 19 tot 26 Oktober hadden de gevechten aan de Serre plaats. Daar tastte Mangin de Hundingstelling aan.

De Duitschers boden hevig verzet, doch moesten dit al spoedig opgeven, zoodat de Franschen Verneuil, Fay-le-Sec en Missy namen. Generaal Guillaumat bereikte den weg Sissonne-la-Selve en nam Béthancourt. Hij nam een deel der Hundingstelling ten Noorden van Saint-Germainmont.

Den 22^{en} veroverde generaal Mangin Chalandry en Grandlup. Hij rukte naar de Serre op, bij Froimont-Cohartille, maar de rivier werd er hardnekkig verdedigd.

Den 24^{en} behaalde hij voldoende suksessen om de Serre over te steken tusschen Crécý en Mortiers en de Souche tusschen Vesles en Pierrepont. In den nacht bereikten en namen de Franschen Mortiers.

Bedekt opgesteld Duitsch kanon door
de Belgen veroverd.

In 1917 hadden de Duitschers geduchte posities aangelegd bij Bassogne-Reouvrance en den molen van Herpy.

Veel gedeporteerden zullen met een huivering die namen lezen. Daar werd ook weer de haterlijke, moderne slavernij toegepast; daar lieten vele burgers hun gezondheid en anderen het leven. Ongenadig werden ze er naar den arbeid gedreven, en hier door uitgekozen, hartelooze kerels bewaakt. En we herinneren, wat slapens en voeding betreft, aan hetgeen we hiervoren over het woud van Mormal schreven.

De stellingen hadden een lengte van 7 km. en een diepte van 3 km. en waren ruim voorzien van de moorddadige machinegeweren en beschermd door geschut met al de helsche munitie van gassen.

Generaal Guillaumat kreeg de taak die stelling te nemen. Men steunde hem door stormwagens.

Met geweldig élan bestookten de Fransen de positie. Ze waren niet te weerhouden, al vielen er veel offers onder den verschrikkelijken stortvloed van granaten en kogels.

Maar door onze bondgenooten werd dat vuur niet minder hevig beantwoord en wel zoo, dat de verdedigers der stelling, waarin de Duitschers zooveel vertrouwen hadden, geheel versuft of bijna waanzinnig werden.

Ze boden dan ook niet lang verzet, doch gaven zich gewillig over.

Het geduchte verdedigingswerk viel dus en de overwinnaars namen er 2,500 gevangenen, verscheidene honderden mitrailleurs en 9 kanonnen.

De gevangenen verborgen het niet, welk een ontmoediging er in hun legers heerschte. Ze verklaarden blij nu uit den oorlog te zijn. De strijd was er toch een wanhopige.

Door deze vorderingen kon men thans de posi-

ties van Porcien in den rug aantasten. Debeney werkte daartoe mee door, ook met de hulp van tanks, Pleine-Selve, Parpeville, Chevresis-les-Dames, Mont d'Origny, Origny-Sainte-Benoite, Courjumelles, Chevresis-Monceau te nemen en de Féron over te trekken.

Men was hier op terrein dat heel dikwijls bij de Entente vrees had gewekt, namelijk de vooruitstekende punt, die steeds een bedreiging vormde voor Parijs.

De Deutsche oversten zullen wel veel hartzeer gevoeld hebben, toen ze hier achteruit moesten trekken, maar Foch had er hen toe gedwongen en den 27^{en} week de vijand over een front van 25 km.

Debeney volgde hem en bevrijdde een gansche rij dorpen rond Guise. Guillaumat maakte er van gebruik om een aanval te doen tusschen Saint-Quentin-le-Petit en Herpy. De vliegers werkten mee, om paniek te wekken tusschen de aftrekende troepen. Britten en Fransen waren voortdurend in de lucht en wierpen aanhoudend bommen of torpedo's; zelfs beschoten ze de kolonnen met mitrailleurs.

Den 16ⁿ Oktober had Gouraud Acy genomen bij Rethel. Bij Vouziers en op de beide oevers der Maas mislukten Deutsche tegenaanvallen.

Tsjeko-Slowakken streden hier mee. De Amerikanen onder generaal Liggett namen 20.000 gevangenen met 130 kanonnen, schoten 230 vliegtuigen neer en bereikten de linie Grandpré-bois-des-Loges, Champigneulles, Landres, St-Georges, Briulles.

De Duitschers lieten angstkreten hooren. Dit bleek uit een legerorder van generaal von der Marwitz, luidend als volgt:

«De vijand staat tegen de Freiastelling, onze vijfde verdedigingslinie. Moest hij deze ver-

Belgische voorpost aan 't kanaal van Handzaeme.

overen en naar 't Noorden terrein winnen, dan bedreigde hij den levensader van ons front, de lijn Mézières-Montmédy-Metz ».

Den 1er November liet Foch op de gansche linie aanvallen.

Gouraud rukte tusschen Attigny en Olizy op over een front van 25 km. en nam Billy-aux-Oies, trok dan over de Aisne en veroverde in een hevig gevecht Semuy, Voncq en de omliggende bosschen; hij kreeg vasten voet op de vlakte der Alleux en geraakte zelfs voorbij Falaise.

Liggett viel tusschen Grandpré en de Maas met zijn Amerikanen 9 Duitsche divisies aan; het waren deze, die de beruchte Freiafstelling bezetten.

't Werd in de Argonnen, de tragische streek, wel het einde. Liggett wilde er door; tanks gingen voorop, infanterie met de bajonet volgde. De Duitschers weken en gaven een gansche rij dorpen op, zoodat Liggett de linie Imécourt, Chennery, Bayonville, Andevanne en Cléry-le-Grand bereikte; 3600 man gaven zich over. De paniek greep den tegenstander aan, von der Marwitz vluchtte.

Oostenrijksche divisies verlieten het front. Von der Marwitz zag, hoe de oproerige geest zijn troepen aantastte. Vele soldaten riepen het uit, dat zij wilden doen als de Oostenrijkers.

De generaal voerde zijn geschut en materiaal weg.

't Woud van de Argonnen werd verlaten. Gouraud zette den vijand na en bereikte het Ardennekanal tusschen Semuy en Neuville-et-Day; hij stond daarna op de linie Alleux-Quatre-Champs-la-Croix-aux-Bois-Longwé.

Talrijke achterhoeden van de Duitschers boden echter nog verschrikkelijken weerstand; deze bleef echter nutteloos.

Gouraud en Liggett rukten inderdaad op zóó'n wijze vooruit, dat de tegenpartij in een rechten hoek geraakte, waarvan de beenen maar steeds langer werden.

Liggett veroverde Briquenay, Thénorgues, Bazancy; aan de Maas bereikte hij Villers en Cléry-le-Petit. Hij maakte 63 kanonnen buit.

De toestand bij de Duitschers werd steeds wanordelijker. De bevoorradings bleef achterwege; bataljons en batterijen werden gevangen genomen. 't Was het begin van het debacle.

Toch zond de Duitser nog nieuwe divisies. Maar Liggett brak hun verzet en hield stand op de linie Châtillon-sur-Bar, Saint-Pierremont, Sommanthe, Halles.

Gansch de Argonnen waren nu gezuiverd. De zware artillerie der geallieerden had den spoorweg Montmédy, Longuyon, Conflans onder haar bereik.

Zoo ging het aan den uitersten rechtervleugel. Weldra zullen we zien, hoe het aan den linker-vleugel toeging, dat is in Vlaanderen.

Eerst nog moeten wij wat naders meedeelen over den slag van Sambre-et-Oise.

De kroonprins, die zeker nog niet vermoedde, hoe er een afgrond aan zijn voeten gaapte, waaraan hij zich slechts door een snelle vlucht zou kunnen onttrekken, vaardigde een legerorder uit, om aan te dringen op een hardnekkige verdediging der Sambre, « een strategische lijn van het hoogste gewicht ». Kost wat kost moest deze stelling behouden worden.

Hij gelastte het Sambre-kanaal door machinegeweren te bezetten en ze vooral met dit wapen te verdedigen.

De troepen van Horne, Byng, Rawlinson en Debeney, dus Engelschen en Franschen, rukten naar de Sambre op.

Franschen en Britten werkten weer samen in

hetzelfde gewest als in 1914.

Maar hoe waren de omstandigheden reeds veranderd!

Generaal Debeney had zijn voorposten aan het kanaal tusschen Oisy-Etreux en Vadencourt. Hij beschikte over keurtroepen, die van het 15° korps van generaal de Fonclaire, van 't 36° korps van Nollet. Men had er onder de 66° divisie Brissaud-Desmallet, de 46° Gratier, de 123° Saint-Just, de 152° Bonnin, de 64° Colin.

Deze troepen begonnen den aanval op 4 November, zeer vroeg. De jagers trokken eerst in 't vuur en welk een vuur, dat van mitrailleurs en geschut. Velen lieten 't leven in de Samber bij de pogingen tot den overtocht.

Maar de jagers zetten door. De genie legde onder de vreeselijke beschieting voetbruggen. Mannen vielen, dadelijk namen anderen hui plaats in.

Het regende projektielen, de bruggen werden beschadigd, doch genisten snelden toe en herstelden alles.

Korporaal Foilleret was het eerst over, zijn stoutmoedigheid verraste den Duitschen post op den Oostelijken oever. De mannen gaven zich over. Deze brug was dus betrekkelijk vrij en het 15° bataljon snelde er over. Dit gebeurde tusschen Boué en Etreux.

Het 24° en 5° bataljon volgden. Ze gunden zich den tijd niet om te herademen, maar trokken door de weiden en waren 's avonds meester van Bergues, waar ze het 68° bataljon ontmoetten, dat ook over het kanaal was geraakt.

Het 17° bataljon had het zwaar te verduren, maar hield goed stand. Het verloor zijn overste, kommandant Marchand. Echter rukte het verder en nam het 400 man gevangen en veroverde het 10 kanonnen en 51 machinegeweren.

Alle bataljons wedijverden in durf en stoutmoedigheid. Het 53° onder kommandant Vermeersch werd meester van een belangrijk deel der Samberlinie.

Het 125° forceerde het kanaal bij Hannapes, Boué, La Caurette, La Neuville. Iron werden bereikt. Lesquieles lag weldra achter de voorhoeden.

Het 1° leger telde 's avonds 4000 gevangenen en zag 60 kanonnen als oorlogsbuit.

Maar ook de Engelschen werden zich geweldig.

Het 4° leger Rawlinson, het 3° Bvng, het 1° Horne streden ten Noorden van Debeney's troepen. Tegenover hen stonden 25 divisies.

Rawlinson zond zijn 1° en 32° divisie over de voetbruggen van het kanaal der Samber naar de Oise, in nauwe voeling met de Fransche jagers.

De 1° divisie joeg den tegenstander heen en overmeesterde de overgangen van het kanaal tusschen Catillon en Oisy.

Het 1° Cameron Highlanders, door genie gesteund, stak in zes minuten het kanaal over en veroverde Fesmy, Hautrène en La Groise, waar 1.500 Duitschers zich overgaven.

Meer naar het Noorden rukte de 32° divisie al even onstuimig vooruit en maakte zich meester van Ois en Sambreton.

Het 13° korps Morland streed bij Mormal. Na

een hard gevecht vielen Soyères, Preux-aux-Bois, Hecq, Futoy en Louvignies. De 25° divisie veroverde Landrecies; de 18° en 50° divisies drongen diep in het woud door; de 38° bereikte Grandes-Pâtures, de 17° Locquignol.

De Duitschers deden een tegenaanval bij Quesnoy, maar de Nieuw-Zeelandse divisie sloeg dien af, omsingelde en veroverde het dorp en nam er 1.000 man gevangen. En nog een gansche reeks plaatsen vielen: Aunelle, Preux-au-Sart, Wargnies, Jenlain, Sebourg, Estreux, enz.

Haig telde meer dan 10.000 gevangenen en meer dan 200 kanonnen.

De Duitschers vluchtten, maar op de wegen werden ze voortdurend bestookt door vliegers, die bommen wierpen, zoodat de grootste wanorde ontstond. Men wierp kanonnen en konvocien in de grachten. Paarden sloegen op hol, werden afge maakt en gretig wierp men zich op het vleesch, want de bevoorradig bleef achterwege.

De kroonprins moest erkennen, dat zijn front instortte. Hij trok af.

De bondgenooten werden van die beweging ingelicht en op 5 November om 5 u. 50 drongen zij Guise binnen, waar ze veel oorlogsbuit vonden.

De vijand had geen tijd te verliezen en kon zelfs de bruggen over de Oise niet vernielen, zoo dicht zaten de achtervolgers hem op de hielen.

Het 1° leger bezette dien vijftien November Barzy, Esquéhéries, Lavaqueresse, Crupilly, Malzy, Romery, Barzy, Grand-Fait, Berlaimont, Roisin en Fresnès.

De slag van Samber en Oise eindigde met een algemeen terugtocht der Duitschers.

En welk een terugtocht! Overal zagen de burgers een gedemoraliseerd leger, afgematte soldaten, velen in lompen, en allen te midden van de meest verwarde konvoeien.

Dat was wel de « revanche » voor den Fransch-Britschen aftocht van 1914.

Deze terugtocht geschiedde nu niet in enkele vakken, maar op het gansche front en in een zegebericht deelde het Fransche Groot-Hoofdkwartier dat mee.

Eigenaardig is het te lezen hoe de Duitschers die nederlaag meedeelden.

Zij gebruikten voor den terugtocht allerlei fraaie woorden. Als een staaltje deelen wij een hunner legerberichten mee:

« Op het slagveld tusschen de Schelde en Oise hebben wij ons van den tegenstander verwijderd. De vijand, die gisteren na een zeer hevig artillerievuur zijn aanvallen wilde hervatten, vond dus ontruimde stellingen. Bij zijn verder oprukken werd hij door onze achterhoede in afzonderlijke gevechten gewikkeld, die in het bosch van Mormal en ten Zuid-Oosten van Landrecies grooten omvang verkregen.

De vijand stond des avonds ten Westen van Bavai, aan den Oostelijken zoom van het bosch van Mormal, ten Oosten van Landrecies en ten Oosten van Guise.

Ook tusschen de Oise en de Maas hebben wij bewegingen op groote schaal ten uitvoer gebracht. De tegenstander is ons in den loop van den dag gevolgd en heeft ten Westen van de

Aisne de algemeene linie Marle-Dizy-le-Gros-Eclay bereikt.

Ten Oosten van de Aisne stonden wij ten Noorden van Le Chesne en ten Westen van Beaumont met hem in gevechtskontakt.

Krachtige aanvallen van den vijand bij Beaumont en Le Panne werden afgeslagen. Ten Zuiden van Dun trokken de Amerikanen, onder zeer krachtige artilleriebescherming, over de Maas en drongen in de bosschen op de Oostelijke Maashoogten door, tusschen Milly en Lilloesnes. Het 7^e Saksische regiment Jagers wierp den in het centrum van het gevechtsfront naar Fontaines oprukkenden vijand terug, en heroverde het bosch van Eunoy. De gevechten werden beëindigd op den kam van de Oostelijke Maashoogten. »

Toch wilde men de pil nog vergulden en het klonk in een Wolffbericht:

« De Duitsche legerleiding zal den door het uitschakelen van Turkije en Oostenrijk-Hongarije geschapen toestand ongetwijfeld het hoofd weten te bieden. Zij heeft zich tot dusver om zoo te zeggen de luxe kunnen permitteeren, tusschen de Noordzee en de Maas den geweldigen stormloop van den vijand op een naar het Oosten open liggenden boog af te weren. Besluit zij nu, wat voor de hand ligt, uit de lange boogstelling in een kortere pees-stelling terug te gaan, dan krijgt zij met één slag belangrijke strijdkrachten vrij, die haar vrijheid van handelen aanmerkelijk vergrooten. »

De komende dagen zullen er klaarheid over brengen of de in de legerberichten gemelde achterwaartsche verlegging van het front reeds met dergelijke maatregelen verband houdt, of dat andere beweegredenen haar geleid hebben. Na het afslaan van de groote doorbraakpoging in de laatste dagen, schijnt de verlegging in alle geval niet onder dwang van den vijand te hebben plaats gehad. »

Zelfs de meest ongeloovige zou weldra allen twijfel moeten verliezen en den « dwang » van Foch erkennen.

Dorp na dorp werd door de Duitschers verlaten. De bevolking hing de vlaggen uit en begroette met gejuich de bevrijders. Snel volgden de achtervolgers.

Op 6 November bereikte, ginds in 't Oosten, generaal Liggett Sedan. Om vier uur van den namiddag waren zijn voorhoeden in het stadsdeel ten Westen der Maas. De voornaamste verbindingslijn van den vijand, Bergen-Metz, was afgesneden.

Sedan genomen! Dat nieuws wekte te Parijs natuurlijk een geweldige uitbarsting van geestdrift. Sedan genomen! 't Was niet slechts de « revanche » voor 1870, maar als een symbool der naderende kapitulatie.

Eens was Sedan de plaats geweest der vreeselijke Fransche nederlaag, en de naam had voor Frankrijk een pijnlijken klank, terwijl hij voor de Duitschers een kreet van zege beteekende.

En nu kwam het nieuws van Sedan's bevrijding en de vlucht van den vijand.

Het legerbericht uit Parijs daarover luidde als volgt:

« Om vier uur, gisteren namiddag, namen

voortuitgeschoven troepen van het Amerikaansche leger het deel van de stad Sedan, dat op den linkeroever van de Maas ligt. De brug, die over de Maas in de overblijfselen van de stad leidt, die met terugtrekkende vijanden gevuld is, is vernield, en het dal van de rivier is onder water gezet, terwijl de spoorwegbruggen eveneens vernield zijn.

De voornaamste zijdelingsche verbindingslinie van den vijand tusschen de forten van Metz en zijn troepen in Noord-Frankrijk en België staat door dit sukses van het Amerikaansche leger niet langer voor hem open.

Het geheele Fransche gebied ten Westen van de Maas, binnen de gevechtszone van het Amerikaansche leger, is thans van vijanden gezuiverd door den dapperen en verbijsterend snellen opmarsch van onze troepen.

Sinds 1 November zijn wij 40 kilometer gevorderd, braken allen tegenstand van den vijand, bevrijdden 700 vierkante kilometer Franschen bodem, bevrijdden duizenden burgers, die onze soldaten blijde toejuichten en onze soldaten en bevrijders maakten bijna 6,000 gevangenen, onder wie een ongewoon aantal officieren, en maakten groote hoeveelheden wapens, munitie en voorraden buit. »

De Duitschers vertrokken ook hier met hun gewoon vandalisme.

De speciale korrespondent van de « Times » bij het Amerikaansche leger vertelt, hoe de Amerikanen tot nabij de grens van Luxemburg naderden en deelt mede, dat hij in het groote kasteel van Buzancy een kist vol kostbare voorwerpen vond, welke bijeengehaald waren uit de dorpen in den omtrek en gereed stond om naar Duitschland te worden gezonden. Al het huisraad was uit het kasteel verwijderd. Er was slechts waardeeloze rommel achtergelaten. In een van de kamers waren plassen inkt tegen de muren gespat. Tegenover het kasteel was het hoofdkwartier van von der Marwitz, kommandant van het leger der Ardennen gevestigd geweest. Ook diens woning was een en al verwoesting. Alle meubelen waren verdwenen, de spiegels verbrijzeld. In het Château Landreville hadden de Hunnen zich aan niet te beschrijven uitspattingen in de bibliotheek schuldig gemaakt, en de boeken rondgesmeten door het vertrek, dat vol vuil lag.

Spoedig was Sedan geheel bezet. Daarover verschenen berichten als volgt:

« De bladen achten het binnenrukken der Amerikanen te Sedan van het allerhoogste belang, want het breekt de linie van den vijand en verdeelt zijn legers. De geallieerden bereikten datgene waar de Duitschers in faalden. »

De « Daily Telegraph » zegt: Het is niet alleen voor Frankrijk, dat Sedan een der verschrikkelijkste namen der geschiedenis zal zijn. Kwam het tweede keizerrijk daar ten val, heden wordt daar de val van een grooter, sterker en gevaarlijker rijk dan dat van Napoleon voorbereid. In 1870 was Sedan slechts het teeken voor Frankrijk tot een heldhaftige poging om zich te herenigen, in 1918 ziet Sedan slechts het vernietigen van het Duitsche militarisme en het laatste bedrijf van een nederlaag zonder weerga in de

Generaal Rouguerol houdt wapenschouw.

geschiedenis en het opleven van een politieken chaos in Duitschland.

De militaire deskundigen verklaren, dat het binnenrukken van Sedan door de Amerikanen het begin beteekent van het « débâcle » der Duitsche legers.

De geallieerden oefenen onophoudelijk druk op beide vleugels uit, en men kan verwachten, dat zij den vijand zoo zullen opdringen, dat zijn nederlaag zal verkeerden in een overgave, want de wegen zijn te weinig in aantal om een suksessvollen aftocht te waarborgen, zelfs al was het moreel ongeschokt.

Van de Oise, de Serre en de Aisne trekken de Duitschers in allerijl naar Charleville en Mézières, waarop alle spoorwegen uitloopen. Vandaar kunnen zij slechts beschikken over een enkele spoorlijn om daarlangs te ontsnappen, als zij zich daar niet kunnen handhaven.

De Amerikanen, met Gourauds leger op hun linkervleugel, rukken snel naar dit spoorwegkruispunt op.

Debeney's troepen op hun linkervleugel volgen den vijand op de hielen, ondanks den regen, die de wegen in modderpoelen verandert, en staan op nauwelijks 9 mijlen van Mézières en 3 mijlen van Hirson, terwijl de Engelschen Bergen en Maubeuge dicht naderen, welker verovering, met die van Hirson, alweder een grooten ontsnappingsweg zou afsluiten, en den vijand naar de Ardennen zou terugwerpen.

De Duitschers ten Oosten van Sedan kunnen nog naar Metz ontkomen, maar het half millicen ten Westen van deze bres moet samengedrukt worden en tracht nu aan een ramp te ontkomen.

En terecht merkte een blad op:

« Het voornaamste feit van den dag is de bezetting van Sedan door de Fransch-Amerikaansche troepen, waarvan de naam vandaag schittert

in den glans der overwinning. De 5e en 10e legers naderen thans Mézières.

Het leger van Debeney is Hirson en Avesnes binnengerukt, terwijl de Engelschen bij Maubeuge staan.

De terugtochtswegen naar Mons (Bergen) zijn 'n vernauwing van den kring van vuur en ijzer, rondom de Ardennen, in welker engten de vermoeide en geteisterde Duitsche kolonnes moeten stroomen.

Het zal waarschijnlijk een terugtocht in volslagen verwarring zijn.

De Sedan-dag, dien de Duitschers sedert 48 jaren met arrogante vreugde vieten, is gisteren in een dag van een volledige nederlaag veranderd. »

De Amerikanen toonden hier, dat hun inmeniging geen « bluff » was geweest, zooals Duitschland destijds spotte.

Het aantal kanonnen van alle kalibers, door het eerste Amerikaansche leger sinds 1 November buitgemaakt, bedroeg thans meer dan 250. Een gedeeltelijke telling van de buitgemaakte munitie en het materiaal toonde meer dan 20,000 machinegeweren, meer dan 5,000 geweren, 75 loopgraafmortieren, talrijke anti-tanks-geweren, verscheidene honderdduizenden artillerie-projectielen, ongeveer 3 miljoen kleinere projectielen en veel ander materiaal.

De Duitschers vroegen nu een onmiddellijke, voorloopige schorsing der krijgsbedrijven.

Dat was natuurlijk om de legers ten Westen van Sedan te redden; die ten Oosten van de bres konden wel naar Metz ontkomen, maar deze ten Westen stonden voor een vreeselijk « débâcle ».

Max van Baden liet weten, dat onderhandelaars naar het Fransche leger vertrokken waren.

Uit Berlijn meldde men officieel:

« De Deutsche kommissie voor den wapenstil-